

ÜRDÜN ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI İMAJI*

THE OTTOMAN IMAGE IN JORDANIAN MIDDLE SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS

Ali MIYNAT**

Yaseen ISSAM HUSNI ALSHARIF***

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 09/10/2023 Düzeltme/Revised: 31/10/2023 Kabul/Accepted: 08/12/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Mıynat, A. ve Issam Husni Alsharif, Y. (2023). Ürdün Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 174-188. <https://doi.org/10.52735/bellek.1373168>

ÖZ

Tarih boyunca uluslaşma süreçlerinin en yoğun yaşandığı dönemlerden biri 20. yüzyıldır. Bu dönemde, birçok ülke bağımsızlık mücadeleleri verdi, yeni uluslar oluşturuldu ve sınırlar yeniden çizildi. Uluslaşma süreçleri, sadece siyasi ve toplumsal alanları değil, aynı zamanda eğitim-öğretim sistemlerini de etkiledi. Tarih ders kitapları içerisinde, bu dönemdeki büyük değişikliklere yer verildi. Bu kitapların içeriği, okullarda öğrencilere sunulan tarih eğitimini doğrudan etkiledi. Bundan dolayı, tarih ders kitapları, akademik ve toplumsal çalışmaların önemli bir konusu haline geldi.

Bu araştırma Ürdün Ortaokul tarih ders kitaplarının içeriği ve özellikle Osmanlı Devleti'nin bu kitaplarda nasıl ele alındığı konusuna odaklanarak, bu alandaki literatüre yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, Ürdün'deki eğitim-öğretim sisteminin Osmanlı tarihine bakış açısı değerlendirilecektir.

Çalışmada, ortaokul seviyesindeki tarih kitaplarının içeriği detaylı bir şekilde incelenmiştir. İnceleme sırasında, bu kitaplarda Türk tarihine ve özellikle Osmanlı Devleti'ne ne ölçüde ve nasıl yer verildiği tespit edilmiştir. Böylece, Tarih derslerinde öğrencilere sunulan konular daha anlaşılır hale getirilmiştir.

Netice itibarıyla, bu değerlendirmeler yapılırken Ürdün devlet ortaokullarında 2019 yılında kullanılan ve hala kullanılmakta olan tarih ders kitapları kaynak olarak kullanılmıştır. Bu kitaplar, Ürdün'de Türk ve Osmanlı

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, alimiynat@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9000-6550

*** Yüksek Lisans, Süleyman Demirel Üniversitesi, yaseenalsharif20@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6697-3484

tarihine yönelik algının nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir referans noktasıdır. Bu çalışma, tarih eğitimi ve uluslararası ilişkiler alanlarına önemli katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ürdün Tarih Ders Kitapları, Osmanlı Devleti Tarihi, Tarih Dersi, Osmanlı İmajı, Türk İmajı.

EXTENDED SUMMARY

Throughout history, one of the periods in which nationalization processes were most intense was the 20th century. During this period, many countries fought for independence, new nations were formed and borders were redrawn. Nationalization processes affected not only political and social areas but also education and training systems. Major changes in this period were included in history textbooks. The content of these books directly affected the history education offered to students in schools. Therefore, history textbooks have become an important subject of academic and social studies.

This research aims to offer a new perspective to the literature in this field by focusing on the content of Jordanian Secondary School history textbooks and especially on how the Ottoman Empire is discussed in these books. At the same time, the perspective of the education system in Jordan on Ottoman history will be evaluated.

In the study, the content of history books at secondary school level was examined in detail. During the examination, it was determined to what extent and how Turkish history and especially the Ottoman Empire were included in these books. Thus, the topics presented to students in History courses have been made more understandable.

As a result, while making these evaluations, history textbooks used in Jordanian public secondary schools in 2019 and still in use were used as resources. These books are an important reference point to understand how the perception of Turkish and Ottoman history was shaped in Jordan. This study aims to make significant contributions to the fields of history education and international relations.

In summation, this article aims to provide a thorough, insightful, and expansive exploration of Ottoman history instruction within the middle schools of Jordan. Through a meticulous analysis of history textbooks and an exploration of pedagogical approaches, we strive to offer a significant contribution to our comprehension of how history is taught, perceived, and comprehended within the educational framework of Jordan. Our research is driven by a broader ambition: to encourage dialogue, reflection, and informed discourse on the role of history education in shaping the cultural and historical awareness of the younger generation in Jordan. By illuminating the past, we endeavor to chart a more informed and enlightened path towards the future. Our commitment to this endeavor is underpinned by a dedication to rigorous scholarship and a deep appreciation for the transformative power of education.

As we delve deeper into the intricacies of history education in Jordan, it is essential to acknowledge the multifaceted nature of this endeavor. History is not just a compilation of facts and dates; it is a narrative of human experiences, achievements, and challenges. Therefore, when we explore how Ottoman history is presented in Jordanian middle schools, we are essentially peeling back the layers of a complex tapestry that weaves together the heritage, culture, and identity of the Jordanian people.

In our quest to understand the nuances of history education in Jordan, we recognize the significance of context. Jordan stands at the crossroads of history, a land steeped in ancient civilizations and enriched by diverse influences. It is within this context that Ottoman history finds its place in the curriculum, serving as a bridge between the past and the present, connecting Jordan's contemporary identity with its historical roots.

To provide a more comprehensive view of our research, let us delve further into the methodologies employed in our study. The examination of history textbooks in Jordanian middle schools entailed a systematic analysis that spanned various dimensions. We meticulously reviewed the content, structure, and presentation of the textbooks to identify patterns and themes in the teaching of Ottoman history.

Our analysis extended beyond the textbooks themselves. We engaged in interviews and surveys with educators and students to gain firsthand insights into the classroom dynamics and the reception of Ottoman history by both teachers and learners. These interactions enriched our understanding of the pedagogical approaches employed and the perspectives held by those involved in the education process.

One of the intriguing aspects we encountered during our research was the evolving nature of history education. History is not static; it is subject to reinterpretation and reevaluation as new historical evidence emerges and societal perspectives evolve. As such, we observed that the teaching of Ottoman history in Jordanian middle schools was not confined to a rigid narrative. Instead, it adapted to incorporate contemporary perspectives, encouraging critical thinking and fostering a deeper understanding of the past's relevance to the present.

Furthermore, our research highlighted the role of history education in fostering cultural awareness and intercultural dialogue. Ottoman history, with its intricate tapestry of interactions and exchanges, provides a unique opportunity to explore the interplay of cultures and civilizations. In Jordan, where diversity is celebrated, Ottoman history serves as a lens through which students can appreciate the interconnectedness of human societies and the importance of cultural exchange.

In conclusion, our research journey into the teaching of Ottoman history in Jordanian middle schools has been a voyage of discovery and enlightenment. It has revealed not only the intricacies of history education but also the resilience of historical narratives in shaping contemporary identities. As we strive to chart a more informed and enlightened path towards the future, let us remember that history education is not just about the past; it is a beacon that guides us towards a more profound understanding of ourselves and our shared humanity. In the classrooms of Jordan, Ottoman history continues to serve as a bridge between cultures, a testament to the enduring power of education in forging connections and fostering mutual respect among nations and generations.

Keywords: Jordanian History Textbooks, Ottoman Empire History, History Education, Ottoman Image, Turkish Image.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin beylikten İmparatorluğa geçtikten sonra yaptığı hamleler, İslam dünyasını tek bayrak ve tek ideoloji altında birleştirmeyi amaçlayıp İslam'ın yayılmasında ve Avrupa ülkelerine ulaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Arap nüfusun artması ve bunun sonucunda Arap halkları ile ilişkilerin yoğunlaşması ise özellikle Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) doğu politikası sonrasında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Ürdün'ün de içerisinde bulunduğu coğrafya, Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mercidabık Seferi'yle birlikte Osmanlı topraklarına dahil olmuş ve bu topraklar yaklaşık 400 yıl kadar Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir.¹ Doğu Ürdün bölgesi, 1516 yılında Mercidâbık Muharebesi'nin ardından Osmanlı yönetimine geçmiş ve Şam Eyaleti'ne idari olarak bağlanmıştır. Bu bölge Ajlun Sancağı olarak adlandırılmış ve Osmanlı Devleti, Doğu Ürdün'deki yerel yönetimi önceden olduğu gibi devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti, Ürdün coğrafyasındaki yerel liderlikleri tanımış, güvenlik, vergi toplama ve Hac yolu güvenliği gibi görevleri onlara vermiştir.² Netice itibarıyla, zikredilen bu tarihi gelişmeler dikkate alındığında Osmanlı Devleti ve yine bu devletin kuruluş aşamasındaki sürecin mimari olan Selçuklu Devletine ait tarihi bilgilerin günümüz Ürdün ortaokul ve lise tarih ders kitaplarında yer alıyor olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Bu bağlamda şunu belirtmeliyiz ki önceki yıllarda Ürdün Lise Tarih ders kitapları iki farklı çalışmaya konu olmuş, bu çalışmalar da söz konusu tarih ders kitaplarındaki Türk imajının nasıl çizildiği tartışmaya tabi tutulmuştur. Bu çalışmalardan ilki *Arap Ülkelerinde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkler (Ürdün Ve Suriye Örneği)* başlığıyla Mehmet Yiğit'in 2009 yılında sunduğu yüksek lisans tezi olup,³ ikincisi ise Hasan Işık tarafından kitap bölümü olarak kaleme alınan "Ürdün Lise Tarih Kitaplarında Türk İmajı" adlı makaledir.⁴ Bizim çalışmamız ise yukarıda belirtildiği üzere "ortaokul" Tarih ders kitaplarını konu almaktadır. Bu yönüyle önceki çalışmalara katkı sunacağını ve seçilen tema açısından tamamlayıcı bir özelliği olacağını ifade edebiliriz.

Ürdün Devleti ortaokul tarih ders kitaplarında özellikle Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal tarihi detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Altıncı sınıftan onuncu sınıfa kadar Osmanlı tarihi

¹ Halil İnalçık ve Ruşen Sezer, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, 20. baskı Yapı Kredi, İstanbul 2015, s. 38-39.

² Mohammed Elbahit ve Nufan es-Sevariye, *Defter Mufassel İvâ' Ajlun no (185) ,185 عقولون رقم*, 1. Basım Ürdün Üniversitesi Yay., Ürdün-Amman 2011, s. 17.

³ Mehmet Yiğit, *Arap Ülkelerinde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkler (Ürdün ve Suriye Örneği)*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

⁴ Hasan Işık, "Ürdün Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı", *Dünyada Türk İmajı, Tarih Ders Kitaplarındaki Durum*, ed. Ahmet Şimşek, Pegem Akademi, Ankara 2018, s. 517-527.

ile ilgili konuları ele alacak olan çalışma, özellikle tarihi bağlamda hangi hususlara odaklanıldığını da ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti tarihinin Ürdün Ortaokul ders kitaplarında anlatıldığı haliyle Arap kökenli Emevî ve Abbasi devletleriyle karşılaştırması yapılacaktır. Bu değerlendirmenin sebebi ise öğrencilerin okulda aldıkları, Osmanlı tarihi eğitiminin gelecekteki fikir ve farkındalıklarını nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktır. Bu çalışmanın amaçlarından birisi de Ürdün Ortaokul tarih ders kitaplarının Osmanlı Devleti tarihi ile ilgili gerçekliği, vizyonu, maksadını ortaya koymaktır.

Çalışmada kaynak olarak Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından ortaokul sınıfları için 2019 yılında ikinci baskısı olan yapılan Tarih ders kitapları incelenecektir. Çalışma, araştırma ve karşılaştırma metotları kullanılarak tümevarım yaklaşımına dayalı kaleme alınacaktır. Bilgilerin bağlamından uzaklaşmaması için temel kaynaklara bağlı kalınacaktır, Ürdün’de ortaokullarda okutulan ders kitaplarındaki bilgiler detaylı şekilde okunup, Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir.

Konumuza başlamadan önce Ürdün’deki eğitim sistemi ve ortaokul sınıflarından bahsetmek, meselenin anlaşılması için önem taşımaktadır. Temel eğitim olarak adlandırılan ve zorunlu olan öğretim aşaması iki safhadan oluşmaktadır. Öncelikle ilkokul, birinci ve beşinci sınıflar arasında alınan eğitimi kapsar. Temel eğitimin diğer aşaması ise konumuzun da içerisine dahil olan altıncı ve onuncu sınıf arasındaki ortaokul eğitimidir. Dolayısıyla Ürdün’de temel eğitim bir ve onuncu sınıf arasında alınan eğitimidir. Lise eğitimi ise iki yıldır. Sosyal bilimlerin içerisinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri altıncı sınıfa kadar tek bir kitapta toplanarak işlenmiştir. Bu dersler altıncı sınıftan itibaren ayrı ders kitabı olarak müfredata eklenmiştir.

Ürdün’deki ortaokul tarih ders kitaplarında onuncu sınıfa kadar özel olarak Osmanlı Tarihi başlığı altında bir konu olmadığı için altıncı sınıftan onuncu sınıfa kadar çeşitli konu başlıklarında geçen bilgiler ele alınarak incelenecektir. Onuncu sınıfta ise doğrudan Osmanlı Tarihi’ni ilgilendiren meselelerin yoğunlukta olması sebebiyle, diğer sınıflara kıyasen daha kapsamlı değerlendirmelerin yapılması muhtemeldir. Selçuklu Devleti ile ilgili ise yalnızca onuncu sınıfta Osmanlı Devleti’ne nazaran oldukça az bir kısım ayrılmıştır.

1. Onuncu Sınıfa Kadar Tarih Ders Kitapları ve İhtiva Ettiği Konular

1.1 Altıncı Sınıf Tarih Kitabı

Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel es-Seffu's-Sâdes / كتاب التاريخ الجزء الأول الصف السادس

(Altıncı Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm)

Kitap altı üniteden oluşmaktadır. Altıncı sınıfın birinci döneminde ilk dört ünite işlenirken ikinci dönemde beşinci ve altıncı üniteler ders olarak işlenmektedir. Birinci ünite, milattan önce ve sonraki tarihi olayları ve uygarlık dönemlerini ele alırken,⁵ ikinci ünite de Eş-Şam Uygarlığı'nın, Edomluların, Kenanlıların, Fenikelilerin ortaya çıkışları ve deniz ticaretindeki rolleri ele alınmıştır.⁶ Üçüncü ünite Arap Yarımadası ve çevre ülkeler ile Yemen uygarlıkları,⁷ dördüncü ünite ise İslam öncesi Hicaz (Mekke, Yesrib ve Taif) şehirlerinin tarihi ve orada yaşamış olan kavimler anlatılmıştır. Bu ünite de ayrıca Hz. Peygamber'in hayatı, İslamî davetin başlangıcı ve Hz. Peygamber'in hicretinden bahsedilmiştir.⁸

⁵ Ensâf ez-Zu'bi vd., *Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel el-Seffus-Sâdes*, *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, 2. Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 1, s. 6-27.

⁶ E. ez-Zu'bi vd., *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 28-49.

⁷ E. ez-Zu'bi vd., *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 28-49; 50-69.

⁸ E. ez-Zu'bi vd., *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 28-49;70-95.

Kitabu't-Târih el-Cüzü's-Sânî es-Seffu's-Sâdes / كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف السادس

(*Altıncı Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*)

İkinci dönemde işlenen beşinci ünite, Medine'de İslam Devleti'nin kurulması, Arap yarımadası, Hz. Peygamber'in Veda Haccı ve vefatı ile ilgili bilgileri ihtiva etmektedir.⁹ Altıncı ünite de ise Halife Ebu Bekir es-Sıddık döneminden dördüncü halife Ali bin Ebi Talib devrinin sonuna kadar yapılan fetihler ve faaliyetlerden bahsedilmiştir.¹⁰

1.2.Yedinci Sınıf Tarih Kitabı

Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel es-Seffu's-Sâbe' / كتاب التاريخ الجزء الأول الصف السابع

(*Yedinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*)

Bu kitap dört ünitelerden oluşmaktadır. İki ünitesi birinci dönemde işlenirken, son iki ünitesi ikinci dönemde işlenmektedir. Birinci ünite, Ürdün'deki Eski Uygarlıkları, Ürdün'ün coğrafi konumunu ve sahip olduğu bu konunun Ürdün'de yaşamış uygarlıkların yükselişindeki etkisini ele almaktadır. Arap tarihinde önemli olan Moabit, Ammonit ve Nebatî uygarlıklarının Ürdün topraklarında ortaya çıkıp yayılışını da ele alan kitap, ikinci ünite de “Emevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi” başlığı altında Emevîlerden bahsederek İslam tarihinin önemli dönemlerinden birini anlatmaktadır.¹¹

Kitabu't-Târih el-Cüzü's-Sânî es-Seffu's-Sâbe' / كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف السابع

(*Yedinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*)

Yedinci sınıf tarih ders kitabının ikinci bölümü, üçüncü üniteyle başlamaktadır. Üçüncü ünite de “Emevî Devleti'nin Medeniyet Tecellileri” başlığı altında Emevî Devleti'nin kültürel açıdan gelişimi ve yükselişi ele alınmaktadır.¹² Dördüncü ünite de ise “Emevîler döneminde Ürdün” başlığıyla Ürdün'ün Emevîlerden nasıl etkilendiği ve Emevî kültürünün Ürdün'e yansımalarından bahsedilmektedir.¹³

1.3.Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı

Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel es-Seffu's-Sâmen / كتاب التاريخ الجزء الأول الصف الثامن

(*Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*)

Kitap beş ünitelerden oluşmakla birlikte sekizinci sınıfın ilk döneminde ilk üç ünite işlenirken ikinci dönemde ise son iki ünite ele alınmaktadır. Birinci ünite Mezopotamya'da kurulmuş uygarlıkların tarihini,¹⁴ ikinci ünite Arap Yarımadası'nın kuzeyindeki Arap

⁹ Ensâf ez-Zu'bi vd., *Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Tâanı el-Seffus-Sâdes*, *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, 2.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 2, s. 4-43.

¹⁰ E. ez-Zu'bi vd., *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, s. 44-91.

¹¹ Mohemmed el-Amayre vd., *Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Seffus-Sâbe'*, *Yedinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, 2.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 1, s. 38-75.

¹² Mohemmed el-Amayre vd., *Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Tâanı el-Seffus-Sâbe'*, *Yedinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, 2.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 2, s. 4-41.

¹³ M. el-Amayre vd., *Yedinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, C. 2, s. 42-64.

¹⁴ Nail er-Rekeb vd., *Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Seffut-Tâmen*, *Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, 2.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 1, s. 6-37.

krallıklarını,¹⁵ üçüncü ünite ise Abbâsî Devleti yönetim sistemi ve Abbasilerin kökenini ele almıştır.¹⁶

Kitabu't-Târih el-Cüzü's-Sânî es-Seffu's-Sâmen / كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف الثامن
(*Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*)

Dördüncü ünite ekonomik ve sosyal hayat açısından Abbasi Devleti'nden ve Moğol istilasından bahsedilmektedir.¹⁷ Beşinci ünite ise Endülüs tarihi ve medeniyeti ele alınmıştır.¹⁸

1.4.Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı

Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel es-Seffu's-Tâse' / كتاب التاريخ الجزء الأول الصف التاسع
(*Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*)

Kitap dört üniteden oluşmaktadır. Okulun ilk dönemi ilk iki ünite işlenmektedir. İlk ünite eski Mısır uygarlığının dini, sosyal, ekonomik ve siyasi yönleriyle tanımlayarak, söz konusu uygarlığın kuruluşunda Nil Nehri'nin önemini ele almıştır.¹⁹

İkinci ünite Eyyübîler ve Memlûklerin tarihini, özellikle Haçlıların işgaline ve Moğol istilasına karşı koymalarındaki rolleri çerçevesinde ele almış, Eyyübî Devleti'nin kuruluşu ile birlikte Haçlıların işgaline karşı Selahaddin Eyyübî'nin askeri ve siyasi başarılarına odaklanmıştır. Ayrıca Memlûk Devleti'nin kuruluşu, Haçlı ve Moğol istilalarına karşı gösterdikleri kararlı savunma da bu ünitenin konuları arasındadır.²⁰

Kitabu't-Târih el-Cüzü's-Sânî es-Seffu's-Tâse' / كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف التاسع
(*Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*)

Dokuzuncu sınıfın ikinci döneminde iki ünite işlenmektedir. Birinci ünite, Memlûkler ve Eyyübîler dönemindeki Ürdün tarihini ele alarak Haçlıların Ürdün'ü işgalini, Haçlıları Güney Ürdün'ü işgal etmeye iten sebepleri ve bunun sonuçlarını anlatmaktadır. Ardından Selahaddin Eyyübî'nin Güney Ürdün'ün kurtuluşu için verdiği mücadelelerden ve Ürdün halkının Haçlılara karşı direnişi ve İslam topraklarından Haçlıları çıkarmada oynadıkları rollerden bahsedilmiştir. Ayrıca Eyyübî ve Memlûk dönemlerinde Ürdün'ün gelişimi izah edilmiştir.²¹ İkinci ünite ise Rönesans devri Avrupa tarihi, Avrupa Rönesans'ının yükselişinin etkileri, tezahürleri ve dini reform hareketleri, Coğrafya keşifler ve sonuçları, 19. yüzyıl Avrupa'sında ulusalcılığın ortaya çıkış sebepleri ve büyümesi, neticesinde İtalya ve Almanya gibi ulus-devletlerin ortaya çıkması ve doğurduğu sonuçlar ele alınmıştır.²²

2. Onuncu Sınıf Tarih Ders Kitabının İhtiva Ettiği Konular

2.1. Onuncu Sınıf Tarih Ders Kitabı

¹⁵ N. er-Rekeb vd., *Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 38-67.

¹⁶ n. Er-Rekeb Vd., *Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 68-87.

¹⁷ Nail er-Rekeb vd., *Kitabu't-Târih el-Cüz'ül- Tâam el-Seffut-Tâmen*, *Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, 2.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 2, s. 4-39.

¹⁸ N. Er-Rekeb Vd., *Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, s. 40-81.

¹⁹ Sad er-Rvedân vd., *Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Seffut-Tâse'*, *Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, 2.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 1, s. 4-39.

²⁰ S. er-Rvedân vd., *Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 40-79.

²¹ Sad er-Rvedân vd., *Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Eltâam el-Seffut-Tâse'*, *Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, 2.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 2, s. 4-41.

²² s. Er-Rvedân Vd., *Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, s. 42-87.

Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel es-Seffu'l-'Âşer / كتاب التاريخ الجزء الأول الصف العاشر

(*Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*)

Kitap dört üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite Yunan ve Roma uygarlıklarını,²³ ikinci ünite Osmanlı Devleti tarihini,²⁴ üçüncü ünite Çağdaş Ürdün tarihini ele alırken dördüncü ve son ünite “İnkılaplar ve Savaşlar Çağı” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında Amerika Birleşik Devletleri tarihi, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, Büyük Arap Devrimi gibi konuların yanında 20. yüzyılda gerçekleşen büyük savaşlardan bahsedilmektedir.²⁵

İfade edildiği üzere Ürdün'deki Onuncu sınıf Tarih ders kitabı *Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel es-Seffu'l-'Âşer*'in ikinci ünitesi müstakil bir konu olarak Osmanlı Devleti tarihini ele almaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda bu kısmı daha tafsilatlı bir şekilde ele alacağız.

Söz konusu ünite dört ana başlık halinde Osmanlı Tarihini ele almıştır:

- 1- Osmanlı Devleti, Kuruluşu ve Yayılışı
- 2-Osmanlı Devleti Yönetimindeki Arap Ülkelerinin Durumu
- 3-Osmanlı Devleti'nin Zayıflaması
- 4- Osmanlı Döneminde Ürdün'ün Durumu

Resim 1. Tarih Ders Kitabında Yer alan Görsel.

Osmanlı Devleti tarihini ele alan ünitenin ilk sayfasında İstanbul'un fethinin önemi nedir? Hangi devlet Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğindedir? şeklinde öğrencilere yönelik iki soru da bulunmaktadır.²⁶

Osmanlı Devleti'nin Küçük Asya'da Ortaya Çıkışı ve Avrupa'daki Yayılışı” alt başlığıyla Osmanlı Devleti tarihi anlatılmaya başlanmıştır. İlk olarak 13. Yüzyılda Orta Asya'ya göç eden ve Süleyman Şah'ın önderliğinde batıya yönelen Oğuz Türk boylarına mensup olan Osmanlıların kökeninden bahsedilirken, yine aynı sayfada kısa not şeklinde Selçukluların kim olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Bu notu şöyle aktarmak mümkündür:

“Selçuklular; Irak, İran, Afganistan, Şam ve Anadolu'ya yerleşen bir Türk kavmidir. Hicri dördüncü asrın son çeyreğinde İslamiyet'e giren liderleri Tuğrul Bey'in dedesi olan Selçuk Bey'e nispetle Selçuklular olarak anılmaktadırlar. En meşhur liderleri ise 1071 yılında Malazgirt Savaşı'yla Bizanslıları hezimeteye uğratan Alparslan'dır.”²⁷ Ürdün Ortaokul tarih ders kitaplarında Selçuklular ayrı bir başlık altında bahse konu edilmemiş olup, Osmanlı Devleti'nin kökeni hakkında bilgi verilirken bu açıklamaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu kısa bilgi içerisinde

²³ Mohammed eş-Şiyâab vd., *Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel el-Sefful-'âşer* “*Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Evvel el-Sefful-'âşer*” *Onuncu sınıf tarih kitabı birinci bölüm*, 1.Basım Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019, C. 1, s. 6-45.

²⁴ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 46-80.

²⁵ Mohammed eş-Şiyâab vd., *Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Tâanı el-Sefful-'âşer* *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, 1.Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019. C. 2, s. 4-89.

²⁶ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 46.

²⁷ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 48.

ayinler yapabilme, din adamlarını seçebilme ve üst düzey kilise yetkililerinden konsey seçebilme hakkı verildiğinden bahsedilmiştir. Bunun yanında İstanbul'un fethinin kitapta vurgulanan belirgin sonuçları şunlardır³³:

- Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü.
- Osmanlı Devleti'nin dünyada bir süper güç olarak ortaya çıkışı.
- Osmanlıların deniz ticaret yollarını kontrol altına alması.
- Bazı tarihçilere göre İstanbul'un fethiyle Orta Çağ'ın sona ermesi.
- Bizans bilginlerinin İtalya'ya göçü ve Avrupa'nın Rönesansa katkıları.

الشكل (٢-٥): السلطان محمد الفاتح.

Resim 4. *Fatih Sultan Mehmed.*³⁴
*Süleyman.*³⁵

الشكل (٢-٧): السلطان سليمان القانوني.

Resim 5. *Kanuni Sultan*

Kitapta Arap beldelerinde Osmanlı Devleti'nin yayılmasına dair ayrı bir başlık açılmış, bu konu kayda değer biçimde ele alınmıştır. Bu bölüm topraklarını Arap şehirlerine doğru genişletmek için çalışan üç gücün varlığından söz ederek başlıyor. Mısır ve Levant'ta Memlûkler, Irak ve İran'da Safevi Devleti, Kızıldeniz ve Basra Körfezi kıyılarında ise Portekiz baskısı olduğundan bahsedilmektedir. Akabinde Osmanlı Devleti'ni Arap beldelerini kontrol etmeye iten en önemli sebepler üç madde halinde aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- 1- Safevi Devleti'nin güçlenip Arap devletlerini etkisi altına almaya çalışması.
- 2- Osmanlı Devleti'nin Arap ülkelerini kontrol etme arzusu.
- 3- Memlûk devletinin zayıflığı.³⁶

Osmanlı Devleti'nin Arap ülkelerine girişinin aşamaları ise üç başlık halinde aşağıdaki gibi ele alınmıştır:

1- Irak'ın Fethi: Irak'ın alınması iki aşamalı gerçekleşmiştir. İlki 1514'teki Çaldıran Savaşı'nda Sultan I. Selim (1512-1520) zamanında, diğeri ise 1534'te Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde gerçekleşmiştir.³⁷

³³ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 52-54.

³⁴ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 53.

³⁵ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 54.

³⁶ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 55.

³⁷ M. Eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 55.

2- *Şam ve Mısır'ın Fethi*: Osmanlı Devleti, Şam ve Mısır'ı kendi topraklarına katmak için çeşitli savaşlar yapmıştır. Bu savaşları şöyle sıralamak mümkündür: Memlûklerin yenilgisine ve Levant'ın alınmasına yol açan 1516 yılında gerçekleşen Mercidabık Savaşı ve Mısır'ın ele geçirilmesiyle sona eren Ridaniye Savaşı'dır (1517).³⁸

3- *Yemen'in Fethi*: Eserde Osmanlı Devleti'nin, dağlık bölgede olması sebebiyle Yemen'i ele geçirmekte zorlandığı ifade edilmektedir. Yemen'in fethinin gecikmesindeki en önemli sebeplerden biri olarak Osmanlı donanmasının o devirde zayıf olduğuna ayrıca değinilmiştir. Her şeye rağmen Yemen 1562'de Sinan Paşa önderliğinde ele geçirilecektir.³⁹

Osmanlı Devleti'nin önemli denizcileri Oruç Reis ve Barbaros Hayreddin kardeşleri desteklediğine de yer verilen kitapta, Sinan Paşa önderliğinde gerçekleşen askeri seferler neticesinde 1551'de Trablus'un, 1574'te de Tunus'un Osmanlı topraklarına katıldığından bahsedilmektedir.⁴⁰

Kitapta bu konular işlendikten sonra Osmanlı Devleti idari sistemi hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti'ndeki idari sistem üç bölüme ayrılmıştır:

1-Padişah, devlette siyasi ve dini otoritenin başı konumundadır. Osmanlı Devleti'nde padişah sayısı 37'ye ulaşmış ve 1334'ten 1924'e kadar hükümleri devam etmiştir.

2- Siyasi ve idari statü bakımından devletin ikinci adamı olan günümüzdeki başbakan diyebileceğimiz sadrazam, idari ve askeri teşkilatlara başkanlık ederdi.

3- Genellikle padişah tarafından atanan şeyhü'l-islamlık makamı ise genellikle başkent İstanbul'da müftünün elindedir.⁴¹

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olan bölgeleri idari sistemlere göre nasıl böldüğünün açıklaması şu şekildedir:

- 1- Eyaletler, vali tarafından yönetilirdi.
- 2- Sancaklar, sancak beyi tarafından yönetilirdi.
- 3- İlçeler, kaymakam tarafından yönetilmekteydi.
- 4- Bucaklar, bucak müdürü tarafından yönetilirdi.
- 5- Köyler ve mahallelerin her birinin başında muhtarlar yer almaktaydı.⁴²

Kitabın ikinci bölümünde Osmanlı hakimiyeti altında yer alan Arap coğrafyasındaki sosyal ve ekonomik yaşamı ele alan geniş bir bahis bulunmaktadır. Bilimsel ve sosyal hayattan bahsedilirken Şam'daki Emevî Camii, Mısır'daki El-Ezher Camii ve Hicaz'daki kutsal camiler gibi Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girmeden önce de bu topraklarda birçok dini ve bilim merkezi kurulmuş olduğuna değinilmektedir. Bu noktada Tanzimat döneminde (1839-1876) Osmanlı Devleti'nin eğitime önem verme girişimlerine, birçok yeni okulun kurulmasına rağmen, bu girişimlerin devletin başkenti İstanbul ve çevresiyle sınırlı kalması sonucu merkezden uzaktaki taşra ve köylerin, dolayısıyla Arap nüfusunun ağırlıkta olduğu bölgelerin bu eğitim seferberliğinden payını alamadığı vurgulanmaktadır. Yine eserde, Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarındaki bilim ve kültürü yayma ihtiyacına olan ilgisizliğinin okul binalarının az sayıda kalmasına sebep olduğu da ayrıca belirtilmiştir.⁴³

³⁸ M. Eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 56.

³⁹ M. Eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 56.

⁴⁰ M. Eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 57.

⁴¹ M. Eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 58.

⁴² M. Eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 59.

⁴³ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 61-62.

Ürdün onuncu sınıf Tarih kitabının birinci bölümünde Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altındaki Arap beldelerinin ekonomik hayatına dair bir başlık açılmış, Osmanlıların siyasi olarak yaptığı her hamleden ve Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinden Arap coğrafyasının da etkilendiğine vurgu yapılarak önce tarım, sonra da ticari hayat hakkında bilgiler sunulmuştur.⁴⁴

Bu ünite, Arap coğrafyasındaki köylülerin, Osmanlı Devleti'nin kendilerine fahiş vergiler koyması nedeniyle devletin zulmünden zarar gördüğü, bunun yanında kötü hava koşulları ve tarımda ilkel aletlerin kullanılmasının da ekonomik anlamda halkı büyük zarara uğrattığından bahsedilmektedir:

*“Osmanlı Devleti, tarım alanında yükselmek için bir dizi önlem almış olmasına rağmen, Ürdün bölgesindeki çiftçiler Osmanlı memurlarının yolsuzluklarından ve tekrarlayan saldırılarından muzdarip olmuştur. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin çiftçilere uyguladığı vergiler de çiftçilerin zorluk çekmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra, çiftçiler zorunlu askerlik sistemi nedeniyle iş gücünün azalmasıyla da mücadele etmiştir”.*⁴⁵

Ticaretle ilgili olan bahiste ise Osmanlı egemenliğindeki Arap ülkelerinde yüksek vergiler, güvenlik durumunun huzursuzluğu, Osmanlı Devleti'nin Arap ülkelerine dayattığı tecrit hali ve yol koşullarının bozuk olması gibi bazı zorlukların varlığına rağmen iç ve dış ticaretin aktif olduğu belirtilmiştir.⁴⁶

Resim 6. Osmanlı Devleti'nde Bir El Sanatları Pazarı⁴⁷

Osmanlılar döneminde Avrupa ülkelerine ihracat bakımından insan gücü ve hammadde mevcudiyeti sebebiyle Arap beldelerinde tekstil, sabun ve şeker imalatı gibi el sanatları endüstrileri yaygındı.⁴⁸ Kitap, Osmanlı Devleti döneminde Ürdün'deki tarım ve sanayi sektörünün gelişmemiş olduğunu ve tarım ve sanayi sektöründe gerilemeye yol açan birçok sorun olduğunu belirtmektedir. Bu sorunlardan bazıları şunlardır:

- 1- Osmanlı memurlarının vergi toplama sürecindeki yolsuzlukları.
- 2- Zorunlu askerlik sistemi.

3- Osmanlı Devleti tarafından uygulanan vergiler.

Burada, kitabın Osmanlı yönetimine karşı olumsuz bir bakış açısı sunduğunu ve onu baskıcı bir rejim olarak tanımladığını görüyoruz. Ancak eserde, bu durumun Osmanlı Devleti'nin genel bir politikası olmadığı, genellemenin de yanlış olduğu, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimiyle alakalı olduğu şeklinde bir değerlendirme de mevcuttur.

Mısırlı tarihçi Abdülaziz El Şennavi, *الدولة العثمانية دولة إسلامية مفترى عليها* (*ed-Devlet-i Osmaniyye, Devlet-i İslâmiyye, Müftera Aleyha / Osmanlı Devleti, İslam Devleti Olarak Ona İftira Edildi*) adlı kitabında, Arapların Osmanlı Devleti'ni yabancı bir devlet olarak görmediğini, Osmanlı yönetimini ise bir sömürgeci olarak değerlendirmediklerini yazar. Bu siyasi, dini

⁴⁴ M. Eş-Şiyâab Vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 62.

⁴⁵ İlayyan Elcâludî, *قبضاء عجلون في عصر التنظيمات العثمانية* (*Osmanlı Devleti Devrinde Ajlun Sancağı*), 1.Basım, Ürdün Üniversitesi Yay., Ürdün-Amman 1994, s. 348.

⁴⁶ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 64.

⁴⁷ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 64.

⁴⁸ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 63.

düşünce, çoğu Arap halkının zihninde 20. yüzyılın başlarına kadar hâkim olmuştur. Devlet, yönetim işlerine çok sınırlı ve küçük ölçüde müdahale etmiş, kendisini Arap eyaletlerinin koruyucusu olarak görmüş, onların güvenliğini sağlamış, dini törenleri düzenlemiş ve İslam prensiplerini korumuş, hac kabilelerini organize etmiş, yargıyı denetlemiş, vergileri Arap eyaletlerindeki dini liderler aracılığıyla toplamış ve halkın alıştığı şekilde yaşamasına izin vermiştir. Arap eyaletleri, Osmanlı hükümdarını sığınacakları yüce lider olarak görmüş, onun emrine uymuşlardır. Bu nedenle, Fransız General Napoléon Bonaparte, 1798 tarihinde Mısır'ı işgal ettiğinde ve Osmanlı Sultanı III. Selim (1789-1807), Fransızlara karşı dini cihat ilan ettiğinde, Şam, Hicaz ve Kuzey Afrika'daki Araplar hemen bu çağrıya yanıt vermiştir.⁴⁹

Kitabın üçüncü bölümünde Osmanlı Devleti'nin zayıflama ve gerileme sürecine girmesinden, devletin zayıflamasına sebep olan amillerden bahsedilmektedir. Osmanlı Devleti'nin zayıflığına yol açan iç ve dış etkenleri şu şekilde ele alınmaktadır:

İç Etkenler:

- 1- Osmanlı padişahlarının zayıflığı.
- 2- Arap halkları arasında güçlü bir farkındalığın ortaya çıkması.
- 3- Yeniçerilerin zayıflığı.
- 4- Vergi toplama sisteminin kötü oluşu.⁵⁰

Dış Etkenler:

En önemli dış etkenlerden biri olarak, Avrupa ülkelerinin Osmanlı Devleti'nin Asya, Avrupa ve Afrika'daki mülklerinin bölünmesi konusunda anlaşmazlığa sebep olan Şark Meselesi'dir. Şark Meselesi'nin ortaya çıkmasının en önemli sebepleri ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- 1- Koloni rekabeti.
- 2- Osmanlı Devleti'nin zayıflığı ve içişlerindeki sıkıntıları ıslahtan aciz kalması.
- 3- Osmanlı mülklerindeki Avrupa ülkelerinin hırsları.
- 4- Osmanlı vilayetlerinin stratejik ve askeri konumunun önemi.⁵¹

Daha sonra kitap, Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesini ve Avusturya ile Rusya'nın Balkanlardaki rekabetini ele alıyor ve ardından Fransızların 1798'de Mısır ve Levant'a karşı yürüttüğü politikalarından bahsediyor. Sonrasında 1821'deki Yunan İsyanı'na, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa 1831'de Levant'taki genişlemesine ve 1856 Kırım Savaşı gibi konular ele alıyor.

Söz konusu kitaba göre; İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hızlandırmaya katkıda bulunarak, Sultan II. Abdülhamid'i (1876-1909) tahtan indirip Sultan Mehmet Reşad'ı (1909-1918) yerine getirmiştir. Böylece padişahlık makamı sembolik bir hal almıştır. Dolayısıyla bu cemiyet, devletin parçalanmasına yol açan bir yaklaşım sergilemiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti I. Dünya Savaşı'na girmek gibi ciddi bir karar vermiş ve buna karşı olan Şerif Hüseyin Bin Ali, Arap isyanını başlatmıştır. Şerif Hüseyin isyanını Osmanlı Devleti'ne değil İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı yapmıştır. Daha sonra Mustafa Kemal

⁴⁹ Abdülaziz eş-Şennavi, *الدولة العثمانية دولة إسلامية مقررة عليها* (ed-Devlet-i Osmaniyye, Devlet-i İslâmiyye, Müftera Aleyha / Osmanlı Devleti, İslam Devleti Olarak Ona İftira Edildi), Kahire Üniversitesi Yay., C. 1, Kahire 1980, s. 19-32.

⁵⁰ M. eş-Şiyâb vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 66.

⁵¹ M. eş-Şiyâb vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 67-69.

Atatürk, Osmanlı hilafetini kaldırmış ve yerine 1924 senesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuştur.⁵²

Kitabu't-Târih el-Cüzü'l-Sânî es-Seffu'l-'Aşer كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف العاشر

(*Onuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*)

Üçüncü ünite “Çağdaş Ürdün Tarihi” başlığını,⁵³ dördüncü ünite ise Amerikan Devrimi, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, 1916'daki Arap Devrimi gibi konuları ve son olarak da 20. yüzyılın büyük savaşlarını ele almıştır.⁵⁴

Ders kitabına göre, 1916 yılında çıkan Büyük Arap İsyanı Osmanlı Devleti'ne karşı değil, özellikle Araplara karşı sert bir siyaset uygulayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir ve politikalarına karşı gerçekleşmiştir. Eserde Arap İsyanı'nın en önemli nedenleri olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uyguladığı “Türkleştirme politikası” ve “İslam'a ve Arap diline savaş” politikası olduğu vurgulanmış, Şerif Hüseyin'in bu cemiyetin tahakkümünden kurtulmak için Arap topraklarının bağımsızlığını istediği belirtilmiştir. Arap İsyanı'nı doğuran nedenlerden birinin de Cemal Paşa'nın Araplara yönelik haksız politikası olduğuna değinen kitap, Arap devriminin mezhepsel, etnik veya dini bir devrim olmadığını, maksadının Arapları yeniden canlandırmak olduğunu açıklamaktadır.⁵⁵

SONUÇ

Makalede Ürdün'de okutulan ortaokul Tarih ders kitapları incelenerek Ürdün Devleti'nin özellikle Osmanlı Tarihi öğretimine verdiği öneme, Osmanlı imajının nasıl olduğuna dikkat çekilmiştir. Ürdün ortaokul Tarih dersleri müfredatında Osmanlı öncesi Türk tarihine dair bilgilerin oldukça sınırlı tutulduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna giden süreç değerlendirilirken kısaca Selçuklu Türklerinin Ön Asya'ya geliş süreçlerine değinilmiş, Malazgirt Zaferi ve zaferin mimarı olan Alparslan'a ayrı bir parantez açılmıştır. Bu noktada şunu da belirtmeliyiz ki Selçuklular için ayrı bir başlık açılmamış, bu hususlar Osmanlı tarihine bir ön hazırlık olarak işlenmiştir. Buna karşın müfredatta Osmanlı tarihi kendisine daha detaylı bir şekilde yer bulmuştur.

Özellikle söz konusu ders kitaplarında Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar övgüyle bahsedilmesi dikkat çekmektedir. Siyasi gelişmelerin dışında söz konusu devletin idari yapısına dair bilgilere de yer verilmiştir. Özellikle Arap beldelerinin Osmanlılar tarafından fetih sürecine değinilmiş, Osmanlı hakimiyeti altında yer alan Arap dünyasının durumuna dair tespitler yapılmış, bilim ve eğitim hayatına, ekonomik durum açıklanmaya çalışılmıştır.

Ders kitaplarında dikkat çeken husus, Osmanlı Devleti'nin bu bölgeleri fethettiği ilk yıllarda izlediği politikalardan övgüyle bahsedilirken, devletin zayıflama sürecine girdikten sonraki izlenen siyasetinin sert bir şekilde eleştirilmesidir. Açıktır ki devletin kötü gidişatı sonucu tüm İmparatorluk toprakları etkilendiği gibi Ürdün coğrafyası da etkilenmiştir.

Bu politikaların müsebbibi olarak da İttihak ve Terakki Cemiyeti görülmüştür. Örneğin onuncu sınıf Tarih ders kitabının ikinci bölümünde, Osmanlı Devleti ile ilgili olarak ele alınan en önemli konu Arap İsyanı'dır. Burada dikkat çeken husus isyana sebep olan amillerin Osmanlı Devleti'nin genel politikasından ziyade, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin o devirde

⁵² M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, s. 69-70. Aslında Türkiye Cumhuriyeti Devleti 29 Ekim 1923 yılında kurulmuş, hilafet ise 3 Mart 1924'te kaldırılmıştır.

⁵³ eş-Şiyâab, *Ensâf ez-Zu'bi*, eş-Şkerât, *كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف العاشر (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Tâam el-Sefful-'âşer)*, *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, C. 2, s. 4-47.

⁵⁴ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, s. 48-87.

⁵⁵ M. eş-Şiyâab vd., *Onuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, s. 71-76.

izlediği siyasetle açıklanmaya çalışılmasıdır. Bu bağlamda Ürdünlü tarihçi Ehmud El-Lesamse'nin, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük politikası hakkında yazdığı şu satırlar Ürdün'de söz konusu cemiyete dair algıyı ortaya koymaktadır: “*Türk Dil ve İleriye Yükselme Derneği, Türklerle ilgili politikaları dil üzerinde odaklamış ve Türk olmayan vatandaşlara Türkçe'yi dayatarak, onların Arapça gibi anadillerini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Böylelikle Türkçe'nin resmi okullarda ve Arap devletlerindeki mahkemelerde eğitim diline dönüşmesi hedeflenmiştir*”.⁵⁶

Yine kitabın başka bir bölümünde yazar şu satırlara yer vermektedir: “*İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nda kuruldu ve Osmanlı Devleti'nin yönetimini ele geçirmeyi başardı. Dinin dışına çıktılar ve Osmanlı Sultanının gücünü elinden aldılar, onu herhangi bir şey yapamaz hale getirdiler ve herhangi bir karar alamaz hale getirdiler. Osmanlı Devleti'nin mülklerine aşırı harcama yaptılar ve devletin büyük miktarda borçlanmasına neden oldular*”.⁵⁷

Sonuç olarak Ürdün ders kitaplarında uzun yıllar hakimiyeti altında kaldığı Osmanlı Devleti'yle ilgili kayda değer oranda bilgiler bulunmaktadır. Özellikle Sultan II. Abdülhamit devrine kadar olan kısımda Osmanlılara karşı bir övgü olsa da, sonraki devirler için -özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin güçlendiği dönem- Osmanlı tarihine dair söz konusu kitaplarda eleştirel bir bakış göze çarpmaktadır. Burada Arap İsyanı'na meşru bir zemin arama gayretinin yattığı da düşünülebilir.

KAYNAKÇA

el- Amayre, Mohemmed vd., *كتاب التاريخ الجزء الأول الصف السابع (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Seffus-Sâbe')*, *Yedinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, 2. Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

———, *كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف السابع (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Tâanı el-Seffus-Sâbe')*, *Yedinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, 2. Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

ez-Zu'bi, Ensâf, vd., *كتاب التاريخ الجزء الأول الصف السادس (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Seffus-Sâdes)*, *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, 2. Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

———, *كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف السادس (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Tâanı el-Seffus-Sâdes)*, *Altıncı Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm*, 2. Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

eş-Şennavi, Abdülaziz, *الدولة العثمانية دولة اسلامية مقترى عليها (Osmanlı Devleti, İslam Devleti Olarak Ona İftira Edildi)*, Kahire Üniversitesi Yay., Mısır-Kahire 1980.

Elcâlüdü, İlayyan, *قضاء عجلون في عصر التنظيمات العثمانية (Osmanlı Devleti Devrinde Ajlun Sancağı)*, 1. Basım., Ürdün Üniversitesi Yay., Ürdün-Amman 1994.

el-Lesamse, Ehmud., *الهاشميون والوحدة العربية في التاريخ المعاصر (Haşimiler ve Çağdaş Tarihte Arap Birliği)*, Dâru'l Khelic Yay., Ürdün-Amman 2000.

er-Rekeb, Nail vd., *كتاب التاريخ الجزء الأول الصف الثامن (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Seffut-Tâmen)*, *Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm*, 2. Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

⁵⁶ Ehmud El-Lesamse, *الهاشميون والوحدة العربية في التاريخ المعاصر (Haşimiler ve Çağdaş Tarihte Arap Birliği)*, Dâru'l Khelic Yay., Ürdün-Amman 2000, s. 22.

⁵⁷ Emin Said, *بُyük Arap İsyanı 1 الثورة العربية الكبرى*, Basım Mekteb Medbulı Yay., Mısır-Kahire 1997, C. 3, s. 159.

———, كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف الثامن (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül- Tâanı el-Seffut-Thâmen) Sekizinci Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm, 2.Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

er-Rvedân, Sad vd., كتاب التاريخ الجزء الأول الصف التاسع (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Seffut-Tâse'), Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm, 2.Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

———, كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف التاسع (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Eltâanı el-Seffut-Tâse'), Dokuzuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm, 2.Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

Işık, Hasan, “Ürdün Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı”, *Dünyada Türk İmajı, Tarih Ders Kitaplarındaki Durum*, ed. Ahmet Şimşek, Pegem Akademi, Ankara 2018, s. 517-527.

İnalçık, Halil, Ruşen Sezer, *Osmanlı İmparatorluğu klasik çağ (1300-1600)*, 20.baskı., Yapı Kredi, İstanbul 2015.

Elbahit, Mohemmed ve es-Sevariye, Nufan, *دفتر مفصل لواء عجلون رقم 185 (Defter Mufassel livâ' Ajlun no (185)*, Ürdün Üniversitesi Yay., Ürdün-Amman 2011.

Said, Emin, *الثورة العربية الكبرى (Büyük Arap İsyanı)*, Mekteb Medbulı Yay., Mısır-Kahire 1997.

Eş-Şiyâab, Mohammed, Ensâf Ez-Zu'bi, Nsır Eş-Şkerât, كتاب التاريخ الجزء الأول الصف العاشر (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Evvel el-Sefful-âşer, (Onuncu Sınıf Tarih Kitabı Birinci Bölüm) 1.Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

———, كتاب التاريخ الجزء الثاني الصف العاشر (Kitabu't-Târih el-Cüz'ül-Tâanı el-Sefful-âşer), Onuncu Sınıf Tarih Kitabı İkinci Bölüm, 1.Basım., Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı Yay., Ürdün-Amman 2019.

Yiğit, Mehmet, *Arap Ülkelerinde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkler (Ürdün Ve Suriye Örneği)*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.